

Tuomas Nevanlinna

Psyko V

Älkää säätäkö päätänne – häiriö on todellisuudessa. Suomalaisen psykokulttuurin kritiikki.
Toim. Marko Hamilo. Ajatus, Helsinki 2007.

‘Psykokulttuuri’ on Janne Kivivuoren tuotannosta tuttu kriittinen käsite. Sillä viitataan hoivavaltiossa leviäviin käytäntöihin ja puhetapoihin, kaiken terapoitumiseen, julkisuuden ja intiimin liittoon – ylipäänsä kaikkeen siihen missä vatvonta, syyttely ja mentaalilääkintä astuvat asiallisuuden, rehdin väittelyn ja yksilöllisen vastuun tilalle.

V alikoima tuoreen kirjan lukujen otsikkoja kertonee parhaiten kritiikin kohteista ja kritiikoiden lähestymistavasta: ”Psykokulttuuri ja freudilaisuus Suomessa” (Janne Kivivuori), ”Freudin vuosisata on ohi” (Marko Hamilo), ”Psykoteraapia – tieteellinen hoitomuoto vai ystävyuden prostituutiota?” (Hamilo), ”Kriisipsykologi julkisuuden portinvartijana” (Pasi Jaakkonen), ”Luolamiehiä ja potkukonsultteja” (Hamilo) – viimeksimainitun jutun aiheena on yksityisen sektorin psykobisnes.

Jos Hamilon toimittamasta kirjasta voi kaivaa jonkin perusväitteen, se on tämä: maailman, ja erityisesti Suomen, on vallannut psykokulttuuri, joka on saanut alkunsa Freudista. Se taas on sekä epätieteellinen että epäeettinen – syyllistävä, yksityisyyteen tunkeutuva, terroristinen – ilmiö.

Ironista kyllä, kirjan ylötsikko *Älkää säätäkö päätänne, häiriö on todellisuudessa* on kuin suoraan ranskalaisen psykonalyttikon Jacques Lacanin suusta. Oma asiaansa olisi voinut paremminkin ajaa, onhan Lacan psykokulttuurin kritikoille vihoviimeisistä vihoviimeisin hahmo.

Tieteen ja huuhaan välisessä kädenväännössä asetun yhdessä kirjan kirjoittajien kanssa lämpimästi tieteen puolelle.

Rajatiede on huuhaata silloin, kun se tutkii luonnollisen ja yliluonnollisen rajaa. (On muitakin, kiinnostavampia rajatieteitä, esimerkiksi psykoanalyysi ja evoluutiopsykologia.) Huuhaan taustalla on empiirinen yliluon-

nollisen käsite: luonnollisen ja yliluonnollisen rajaviiva sijoitetaan nykyisten tieteellisten tulosten mukaisesti. Mutta tieteelle kaiken luonnollisuus (selitettävyyys) on *apriorinen* eikä empiirinen asia.

Empirismi on huuhaan kääntöpuoli. Mutta jos empirismille kaikki ei-empiirinen on huuhaata, niin silloin koko tämä psykokriittinen journalismi on itse huuhaata. Ainakaan tieteestä tai tutkimuksesta ei ole kyse – Janne Kivivuoren ja Petteri Pietikäisen tekstejä kenties lukuunottamatta. Yksikään kirjan kirjoittajista ei ole luonnon-tieteilijä (yksi opettaja-biologi löytyy). Kirjan kirjoitukset ovat poleemista journalismia empirismin puolesta.

Olen monessa suhteessa yhtä kriittinen psykokulttuuria kohtaan kuin kirjan kirjoittajakin, mutta *metafifilosofisesti* olen täysin eri linjoilla.

Kirjan kirjoittajille filosofia on joko tieteen apuri tai subjektiivista spekulaatiota. Muita vaihtoehtoja ei ole. Psykokulttuurikirjan skientistiset kirjoittajat eivät näe tieteen ja filosofian perustavasti erilaista klassikkosuhdetta. Mikä ero on? Filosofille klassikot ovat *aikalaisia*, toisin kuin tiedemiehelle. Tämä ei tarkoita, että filsofit yrittävät väistää mittaamista tai että he esittävät subjektiivisia mielipiteitä. Filosofia ei näet tutki niinkään olemassaolevaa, kuin mahdollisuuden aluetta – asioiden ehtoja, sitä mikä ja miten voisi olla, sitä miten todellisuus alun perin avautuu mahdollisuuksissaan. Filosofia on aina ”nykyaikaa”, eikä *simpllisti* vanhene, koska se ei tutki sitä, miten asiat ovat, vaan aktuaalisen maailman *haamuja*. Ja jos haamu kuulostaa liian epätie-

Samppa Törmälehto: Flamingo Vice (2006)

teelliseltä, niin sanotaan sitten vaikka ”virtuaalista ulottuvuutta”.

Filosofiassa ollaan uskollisia sille mikä klassikon X tuotannossa on ”enemmän X:ää kuin X itse”. Ollaan uskollisia sille virtuaaliselle horisontille, joka ikään kuin ”tuotti” sen mitä esimerkiksi Freud sanoi ilman, että olisi tyhjentävästi tai vääristämättä koskaan sanonut sitä. Oikeastaan ollaan siis uskollisia juuri sille mitä Freud *ei sanonut* – uskollisia klassikon totuudelle. Totuus ilmenee aina *kiistan*a siitä, mikä oppi on, ei oikeana oppina.

Kun filosofina puolustan Freudia, en siis niinkään puolusta hänen kantojaan, vaan hänen lukemistaan aikalaisena. Jakoviiva ei kulje Freudin teorian (ikään kuin olisi selvää mitä hän sanoi) kannattajien ja vastustajien välillä. Ratkaiseva ero on: ketkä lukevat Freudia ja ketkä eivät. Tässä mielessä psykokulttuurin kriitikot kuuluvat samalle puolelle monen ortodoksianalyytikon kanssa.

Kun psykokriitikoiden filosofiasuhde on se mikä on, on vain odotettavissa, että kirjassa siellä täällä esitetty mannermaisen filosofian kritiikki edustaa tyypillistä klišeekokoelmaa. Relativismi ja ”postmoderni” ovat sy-

nonyymeja. Jälkimmäinen on lisäksi ”käsiterunoutta”. Tämä taas todistetaan pelkkien sitaattien avulla – niiden naurettavuudenhan jokainen terveellä järjellä varustettu näkee yhdellä vilkaisulla.

Mitään ei ole luettu eikä vaivaa nähty. Juuri *tämä* on *fast’n’easy* -filosofia!

Kirjan pahin sammakko tulee toimittaja Hamilolta: ”Tieteellinen realismi tarkoittaa suunnilleen samaa kuin terve järki”!! (192) Huh huh. Sitä tiede ja tieteellinen realismi nimenomaan kumpainenkaan eivät tarkoita!! Juuri tieteellisen realismin mukaan Eddingtonin pöytä on todellisempi kuin koettu pöytä.

Journalistisen uusskientismin keskeinen agenda nähdäkseni tiivistyy ajatukseen *tieteellisestä tiedepolitiikasta*. Tiedepolitiikan toki tuleekin olla tieteellistä sikäli, että viranhakijoita, artikkeleita ynnä muita on arvioitava tieteellisesti. Mutta tiedepolitiikkaa on olemassa juuri siksi, että tämä ei yksinään ratkaise asiaa: ensinnäkin myös tieteen sisällä on kiistoja ja toiseksi osa tieteen sisällä olevista kiistoista on alun perin poliittisia kiistoja. Niinpä ”tieteellisen tiedepolitiikan” puolustaja joutuu esittämään

Samppa Törmälehto: Der Kapitän (2007)

muunnelman väitteestä ”minä olen tieteellinen mutta nuo muut politikoivat”. Tämä on vielä ymmärrettävää puhetta tutkijan suusta kuultuna, mutta kynäilijä-ideologin väitteenä tyyten preposteröösi.

Psykoanalyysin kritiikki

Psykoanalyysia elävänä pitävien – analyysissa käyvien, sitä harrastavien – ei pidä innostua liikaa aivotutkimuksessa saatuihin psykoanalyysin tulosten ”vahvistuksiin”. Tässä voin jälleen yhtyä Hamiloon: ”Aivot ovat niin monimutkainen elin, että mille tahansa [mielen osien luku-

määrälle – TN] on helppo löytää jokin vastine.” Juuri näin!

Hamilo toistaa (82) Popperin tuttuakin tutumman kritiikin psykoanalyysia vastaan: sen mukaan psykoanalyysi vuoraa itsensä etukäteen kaikelta kritiikiltä, koska voi aina vedota siihen, että kritiikki on ilmaus torjunnasta tai defenssistä psykoanalyysin suhteen. Vastaväite ei ole Popperin keksimä, se oli yleinen jo psykoanalyysin alkuaikoina ja Freud käsitteli sitä itse kirjoituksissaan.

On toki niin, ettei analyytikko niele jokaista analysoitavan vastaväitettä. Niin kuin oikeudenkäynnissä tarvitaan epäillyn omista väitteistä (kieltäminen tai tun-

Journalistisen uusskientismin keskeinen agenda nähdäkseni tiivistyy ajatukseen tieteellisestä tiedepoliitikasta. Tiedepoliitiikan toki tuleekin olla tieteellistä sikäli, että viranhakijoita, artikkeleita ynnä muita on arvioitava tieteellisesti. Mutta tiedepoliitikkaa on olemassa juuri siksi, että tämä ei yksinään ratkaise asiaa: ensinnäkin myös tieteen sisällä on kiistoja ja toiseksi osa tieteen sisällä olevista kiistoista on alun perin poliittisia kiistoja.”

nustus) riippumattomia todisteita, niin samoin on psykoanalyysissa, vaikka analyysin kohteena ei olekaan rikos.

Voi myös ihmetellä, miksi psykoanalyysin kriitikko Foucault puuttuu vedottavien listalta kokonaan. Arvatenkin epäilyttävän mannermaisuuksensa tähden. Eikö Foucault'n *Tiedontahto/Seksuaalisuuden historia* olisi ollut merkittävä resurssi psykokulttuurin kritiikille?

Foucault korosti Freudin erityisyyttä suhteessa ”psykokulttuuriin”: vaikka psykoanalyysi onkin saman dispositiivin tuote kuin moderni seksuaalisuuskin, se radikalisoi sen hälventämällä normaalin ja patologisen rajan. Toisin sanoen: viime kädessä kaikki ovat hulluja, ja ero on sopimuksenvarainen. Tämä on syytä nostaa esiin, koska Hamilon toimittaman kirjan perusväitteitä on, että psykoanalyysin mukaan kaikki ovat terapian tarpeessa. En tiedä kenenkään psykoanalyytikon sanoneen näin.

Tätä ei pidä sekoittaa siihen asiaan, että psykoanalyysi toden totta hälventää normaalin ja patologisen rajan (sille kaikki on ”sairasta”). Normaalisuudellaan ei voi yleillä eikä ketään leimata ”poikkeavaksi”. Mutta psykoanalyysi nimenomaan *mursi* päättelyketjun ”jos on neuroottinen, on myös hoidon tarpeessa”. Terve on psykoanalyysille se, jonka elämää lievä neuroosi ei haittaa. Vakavimmat tapaukset ovat juuri niitä, joissa neuroosia ei ole (psykoottisuus, perversiot).

Psykokulttuuri

Kirjan mukaan kalifornialainen New Age -terrori, kriisi-apopsykologia, kaikki terapiat ja huuhaatiede ovat kaikki samaa ilmiötä, jonka taustalla on nimenomaan psykoanalyysi. Yhtäältä esitetään, että Freud ei ole keksinyt mitään itse, toisaalta hän seisoo aivan erityisellä tavalla kaiken takana. (Paranoidi positio sivumennen sanoen – siihen, onko tämä heitto psykologista leimaamista, palaan tuonnempana.)

Psykokulttuuri on kyllä olemassa, mutta sen taustalla nimenomaisesti *ei* ole psykoanalyysi. Vaikka analyysi tarjoaa toki terminologiaa psykopuheeseen, se ei ole psykokulttuurin aiheuttaja.

Esipuheessa Hamilo kirjoittaa: ”Elämme suvaitsevaista aikaa, kaikki paitsi suvaitsemattomuus on sallittua emmekä vaadi ketään elämään tietyn normin mukaisesti. [...] Kun avoin normatiivisuus ja ihanteellisuus on käynyt mahdolltomaksi, olemme luoneet psykokulttuurisen salakielen, jonka avulla vedetään rajaa toivottavan ja ei-toivottavan käytöksen; toivottavan ja ei-toivottavan asennoitumisen välillä.” (17)

Tähän analyysiin voi yhtyä. Olisin kuitenkin taipuvainen laajentamaan sen paradoksaaliseen loppuunsa saakka ja väittämään, että *psykokulttuurin taustalla on juuri se positivismiin ja arvopluralismin yhdistelmä, johon kirjassa esitetty kritiikki nojaa*. Juuri arvovapaudellaan ylpeilevien empiiristen sosiaalitieteiden yleistymisen ja niihin perustuvien sosiaalitekniikoiden synty johtaa siihen, että aletaan puhua yhä enemmän terveyden ja sairauden termein moraalisten ja poliittisten kategorioiden sijasta. Empiirisen sosiaalitieteilijän tai psykologin on joko vaiettava normatiivisista käsityksistään tai naamioitava ne tosiasioiksi. Juuri tämän ongelman ratkaisuksi sairauden ja sopeutumattomuuden kieli ehdottaa itseään.

Kirja ei lainkaan selvitä välejään tämän Leo Straussin (artikkelissaan ”What is Political Philosophy”) jo aika päiviä sitten (1959) esittämän ajatuksen kanssa.

Antihysterinen etiikka

Sinänsä mielenkiintoinen on Kivivuoren sympaattinen, konservatiivinen ja pohjimmiltaan nietzscheläinen etiikka, jossa vastustetaan hysteeristä avautumisen pakkoa ja vastustajan lyömistä vyön alle patologisoivien argumentein. Psykoanalyysin termein: Kivivuori vastustaa julkisen tilan *hysterisoitumista*.

Voinko nyt käyttää tällaista termiä syyllistymättä siihen mistä Kivivuori psykokulttuuria arvostelee? On ymmärrettävä, että *psykoanalyysi ei ole psykologiaa*. Kun psykoanalyysi sanoo, että jokin organisaatio on hysteerinen, se ei tarkoita, että se palautettaisiin yksilöpatologiaan. Hysteria on rakenne, johon sekä yksilö että organisaatio ”palautetaan” (ts. nähdään siinä kontekstissa). Hysteria on *tietty subde lakiin*.

Eikö sitä paitsi psykokulttuuri ole sen kritikoille – eräänlainen sairaus tai patologia? Psykokritiikki antaa itse psykologisia selityksiä psykokulttuurille: sitä voi ymmärtää, se on inhimillisen heikkouden osoitus, mutta todellisuus on kohdattava – ja siihen ainoa lääke on tiede.

Myös uhrikulttuurin kritiikissään tekijät poseerautuvat itse uhreiksi. Siltalan ja psykoanalyytikoiden ote suomalaisesta kulttuurista ja tieteestä liioitellaan ja maaillaan aivan käsittämättömiin mittasuhteisiin. Mihin unohtuivat esimerkiksi maan ainoan kansallisen sanomalehden tiedesivut, joilla näitä näkemyksiä joka päivä propagoidaan?

Tässä, jos missä, kaivattaisiin tiedepoliittista empiirää.